

СПЕЦКУРС: РОСІЙСЬКА ЛІТЕРАТУРА (НОВІТНЯ)

Програма розроблена

Нев'ярович Наталя Юріївна – кандидат педагогічних наук, доцент загальноуніверситетської кафедри світової літератури та культури імені проф. О. Мішукова.

ВСТУП

Програма вивчення варіативної навчальної дисципліни «Спецкурс: російська література (новітня)» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістрів за спеціальністю 8.02030302. Мова і література (російська); мова і література (англійська, російська).

Предметом дисципліни є новітня російська література другої половини ХХ-початку ХХІ століття: історико-літературний процес у контексті національної та світової культури; знакові твори літератури видатних письменників, національні та індивідуальні риси поезики у типологічних сходженнях з явищами світової літератури.

Міждисциплінарні зв'язки: курс «Спецкурс: російська література (новітня)» пов'язаний із:

- культурологією, оскільки література відображає життя у контексті культури;
- новітньою історією другої половини ХХ-початку ХХІ століття, яка є і фактором формування літератури і об'єктом художнього дослідження в літературі цього періоду;
- філософією, різні концепції якої стали фундаментом літературно-мистецьких течій у російській літературі кінця ХХ століття (постмодернізм, концептуалізм, соц-арт, пост-реалізм);
- естетикою, що складає основи мистецтва і по-новому переосмислюється в постнекласичній естетиці російського постмодернізму кінця ХХ століття;
- теорією літератури, на категоріальному апараті якої вивчається системний курс «Спецкурс: російська література (новітня)»;
- історією літератури від часів античності до ХХ століття, де зв'язок реалізується на рівні рецепції традиції (вічних образів, мотивів, жанрової та поетологічної систем тощо) та її подолання у новаторській нетрадиційній новітній російській літературі ХХ-ХХІ століть;
- лінгвістикою, що має чимало спільних аспектів, зокрема, когнітивний та мовно-стилістичний аспекти вивчення художнього тексту;
- політологією, оскільки багато з тем і проблем літератури пов'язані з бурхливим політичним життям ХХ століття, зокрема, в жанрах антиутопії, дистопії;
- мистецтвознавством, з яким література має загальні принципи образного відтворення дійсності та залучає мистецькі теорії та образи до структури літературних творів;
- соціологією, спільними аспектами дисциплін постають закони соціуму, структура суспільства, глобальні соціальні теми та проблеми, що знаходять своє художнє дослідження в літературі ХХ століття;

- міфологією, оскільки в новітній російській літературі простежується активне звернення до структур та образів міфологічної та неоміфологічної свідомості;
- фольклором, оскільки художні архетипи, образи, прийоми цієї дисципліни знаходять традиційне й новаторське тлумачення у російській літературі ХХ-ХХІ століть;
- семіотикою, що так само, як і російський літературний постмодернізм, вивчає семіотичні функції тексту, процеси де/ресемантизації знаків, кодів;
- епістемологією, що досліджує характерну для постмодерної ситуації «недовіру до метанарративів» (Ж.Ф. Ліотар), релятивізм знання, плюралістичність істини, діалогізм сучасного мислення;
- синергетикою, в центрі уваги якої знаходяться дотичні до російського постмодернізму категорія хаосмосу та закони функціонування нелінійних систем.

Програма навчальної дисципліни складається з таких **змістових модулів**:

1. Динаміка літературного процесу в російській літературі другої половини ХХ століття.
2. Жанрово-стильове розмаїття в російській літературі перехідної доби на межі ХХ-ХХІ століть.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Спецкурс: російська література (новітня)» є: знайомство студентів з історією російської літератури завершального періоду системного курсу, теоретичними та естетичними засадами літературного процесу від доби соцреалізму середини ХХ століття до постреалізму початку ХХІ століття; визначення загальних та національних особливостей новітньої російської літератури; вивчення творчості видатних письменників та їхніх програмних творів; формування навичок самостійного аналізу різних за естетичним спрямуванням творів; розбудова стійкого інтересу до нових явищ літератури й професійного ставлення до них.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Спецкурс: російська література (новітня)» є:

- опанувати новітні методологічні засади вивчення літератури;
- аналізувати проблеми взаємодії теоретичних моделей і художньої практики в літературі кінця ХХ-початку ХХІ століття;
- характеризувати зміни у поетиці сучасного художнього твору;
- висвітлити актуальні проблеми, теми, мотиви новітньої російської літератури;
- поповнити термінологічний апарат студентів сучасними літературознавчими поняттями;
- вивчити історико-культурні, філософсько-естетичні та літературознавчі джерела, що визначають сучасну літературну ситуацію;
- познайомити з видатними письменниками сучасності, особливостями їх творчості та художнього методу;

- виявити типологічні сходження та розбіжності у художніх явищах новітньої російської літератури та інших національних літератур;
- вивчити новітні стратегії сучасного літературного процесу;
- сформуванати навички аналізу творів новітньої російської літератури;
- опанувати сучасні методи та прийоми інтерпретації літературних творів, що належать до різних художніх напрямів та течій;
- удосконалювати вміння вести наукову дискусію з проблем сучасного російського літературознавства;
- формувати вміння долучатися до новітніх явищ російської та зарубіжної літератури та культури та поглиблювати стійкий читацький інтерес до новинок художньої літератури.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні **знати:**

- основні напрями та течії новітньої російської літератури;
- фундаментальні роботи з історії та теорії російської літератури рубежу ХХ-ХХІ століть;
- визначні твори письменників новітньої російської літератури;
- сутність змін у світоглядних та естетичних засадах російського літературознавства у другій половині ХХ-початку ХХІ століття;
- ознаки аутентичних явищ російського літературного процесу («деревенская проза», «литература оттепели», «кухонная поэзия», «литература самиздата», «литература андеграунда», «трансметареалізм», «тема ГУЛага», «диссидентська література», «ТАМиздат» «русская версия постмодернізму», «соц-арт», «література русского зарубежья», «бардовская поэзия», «лейтенантская проза», «соцреалистический канон», «знаки классики», «текст русской культуры»);
- визначення понять «авангардизм», «модернізм», «постмодернізм», «постреалізм» та їх ознаки, ілюструвати текстовими прикладами з новітньої російської літератури;
- ключові поняття постмодерністського дискурсу новітньої російської літератури: нелінійний роман, метатекст, інтертекстуальність, пастіш, палімпсест, маргіналізм, реконструкція, концептуалізм, неоміфологізм, авторська маска, архетип, алюзія, деконструктивізм, дискурс, герменевтика, інтерпретація, інтертекстуальність, колаж, «масова література», метаоповідання, міфопоетика, міфологема, нарратологія, нарратор, парадигма, фемінізм, феноменологія, філософема, хронотоп;
- особливості художнього переходу від модернізму до постмодернізму;

вміти:

- виявляти в літературних творах новітньої російської літератури ознаки і взаємодію різних художніх напрямів, течій, родів, жанрів, тенденцій, стилів;
- визначати риси індивідуального стилю письменників, ілюструвати їх текстовими прикладами;
- вирізняти російський національний колорит творів, засоби його

створення;

- виявляти у творах митців провідні проблеми, теми, мотиви, а також особливості розвитку сюжету, композиції, художнього простору і часу;

- характеризувати художні образи, засоби їх створення; аналізувати твори у єдності змісту і форми;

- розкривати риси неоміфологізму у творах російських письменників ХХХХІ століть.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 72 години / 2 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Динаміка літературного процесу в російській літературі другої половини ХХ століття

Тема 1. Громадсько-літературна ситуація 60-80-х рр. ХХ ст.

Соціально-моральна проблематика романів, що стали громадським та літературним явищем в новітній російській культурі: «Плаха» Ч. Айтматова; «Пожар» В. Распутіна; «Печальный детектив» В. Астаф'єва. Відлуння війни в «лейтенантській прозі» Ю. Бондарева, В. Бикова, К. Воробйова, Б. Васильєва, В. Кондратьєва, А. Платонова. Війна і доля людини у знакових творах М. Шолохова «Судьба человека», Ю. Нагибіна «Богодол» та ін.

Тема 2. Людина у гармонії з природним середовищем.

Людина і природа у повісті В. Астаф'єва «Царь-рыба»; гармонійність світу природи в оповіданні В. Солоухіна «Рыбий бог»; людина на землі в повісті В. Распутіна «Прощание с Матерой», сила творчого натхнення природи у творі К. Паустовського «Золотая роза».

Тема 3. Початок «гласности» в громадському та літературно-художньому житті Росії наприкінці 80-х-початку 90-х рр. ХХ століття.

Викриття проблем доби сталінізму у романах «Новое назначение»

О. Бека; «Дети Арбата» А. Рибакіна; «Белые одежды» В. Дудінцева; «Зубр» Д. Граніна; «Кануны», «Год великого перелома» В. Белова; «Ночевала тучка золотая» А. Приставкіна. Твори «возвращённой литературы» - першої хвилі еміграції: І. Буніна, В. Набокова, Н. Берберової, М. Алданова, І. Одоєвцевої.

Тема 4. Дисидентський дискурс російської літератури останньої третини ХХ століття.

Політичні дискусії літературно-художніх та громадських часописів країни. Розпад союзу письменників. Творчість О. Солженіцина. Осмислення долі Росії у ХХ столітті. Література російської еміграції «третьої хвилі»:

В. Некрасов, В. Аксьонов, В. Войнович, В. Максимов, С. Довлатов, Ф. Горенштейн, Саша Соколов.

Тема 5. Драматургія періоду «перестройки» (1986-1991 рр.).

Революційно-публіцистична драма М. Шатрова «Так победим», «Дальше! Дальше! Дальше!». Російська драматургія «нової хвилі». Драматичні твори Л. Петрушевської, В. Славкіна, А. Арро, А. Галіна; інсценування літературної

класики в постмодерністській драмі; рімейк у російській новітній драматургії.

Інтертекстуальна природа сучасного драматичного твору. Театральна реформа.

Криза театру на Таганці та МХАТу.

Змістовий модуль 2.

Жанрово-стильове розмаїття в російській літературі перехідної доби на межі ХХ-ХХІ століть

Тема 6. Постмодернізм у російській літературі 90-х рр. ХХ - початку ХХІ століття

Історико-культурний контекст виникнення й формування постмодернізму як літературного напрямку в новітній російській літературі. Специфіка російської версії постмодернізму. Оповідання та повісті В. Сорокіна; роман «Чапаев и Пустота» В. Пелевіна; «Палисандрия» Саши Соколова; «Бесконечный тупик» В. Галковського та ін. Постмодерністська концепція історії та її інтерпретація у творах: В. П'єцуха, В. Ерофєєва, В. Шарова.

Тема 7. Проблема «жіночої прози» в російській літературі на межі ХХ-ХХІ століть.

Твори Л. Петрушевської, Т. Толстої, В. Нарбікової, Т. Щербакової, В. Токаревої, Н. Садур. Жіночий погляд на світ: теми, проблеми, ракурси відображення. Індивідуальні та загальні риси поетики «жіночої прози».

Жінка

як об'єкт і суб'єкт у літературі та мистецтві. Фемінізм у новітній російській літературі. М. Арбатова.

Тема 8. Сучасна дійсність та форми її вираження у прозі «нової хвилі».

Роздуми про глибокі проблеми особистості в лірико-есеїстичному дискурсі літератури «нової хвилі». Проблематика та поетика творів «Смирненное кладбище», «Стройбат» С. Каледіна; «Свой круг» Л. Петрушевської; «Одлян, или Воздух свободы» Л. Габишева.

Тема 9. Реалізм і постреалізм у новітній російській літературі межі ХХ-ХХІ ст. :

Визнані класики сучасної російської літератури: М. Кураєв, С. Довлатов, Г. Владимов, Вол. Маканін. Сучасний літературний процес у ситуації перехідності. Зміна ролі літератури у житті суспільства. Літературні премії та їх роль у формуванні читацького інтересу громади. Премія за кращий роман року «Букер России». Премія «Лучший рассказ года им. Ю. Казакова». Лауреати рубіжного десятиліття. Твори. Темі. Проблеми. Поетичні відкриття.

3. Рекомендована література

Основна наукова література

1. История русской литературы XX века (20-90-е годы). – М.: МГУ, 1998.

2. Русская литература XX века (1920-1940-е гг.): Курс лекций. – Минск.: БГУ, 2006.

3. Русская литература XX века: Школы, направления, методы творческой работы. – М.: Высш. школа, 2002.
4. Русская литература XX века: Учеб. пособие: В 2 ч. / Под ред. Л.П. Кременцова. – М.: Academia, 2002.
5. Русская литература XX века: В 2 ч. (Сост. В.Г. Меркин). – М., 1995.
6. Русская проза конца XX века: Хрестоматия / Сост. С.И. Тимина. – М.: Academia, 2002.
7. Современная русская литература (1990- начало XXI в.): В 2 т. – М., 2005.
8. Абрамов А.М. Лирика и эпос Великой Отечественной войны / А.М. Абрамов. – М., 1975.
9. Агеносов В.В. Литература русского зарубежья / В.В. Агеносов. – М., 1998.
10. Акимов В.М. От Блока до Солженицына. Судьбы русской литературы XX века (после 1917 г.) / В.М. Акимов. – СПб, 1994.
11. Буслакова Т.Н. Литература Русского зарубежья: Курс лекций / Т.Н. Буслакова. – М.: Высш. школа, 2003.
12. Гаспаров Б.М. Литературные лейтмотивы. Очерк русской литературы XX века / Б.М. Гаспаров. – М., 1994.
13. Гончарова-Грабовская С.Я. Комедия в русской драматургии конца 20 начала 21 века / С.Я. Гончарова-Грабовская. – М., 2006.
14. Громова М.И. Русская драматургия конца XX-начала XXI века / М.И. Громова. – М., 2005.
15. Зайцев В.А. Русская поэзия XX века: 1940-1990-е годы: Учеб. пособие. – М.: МГУ, 2001.
16. Карпов А.С. Русская советская поэма 1917-1941 / А.С. Карпова. – М., 1989.
17. Ланин Б. Проза русской эмиграции (третья волна) / Б. Ланин. – М: Нов. школа, 1997.
18. Лейдерман Н.Л. Современная русская литература: 1950-1990-е годы: Учеб. пособие: В 2 т. / Н.Л. Лейдерман, М.Н. Липовецкий. – М.: Academia, 2003.
19. Липовецкий М. Русский постмодернизм. Очерки исторической поэтики / М. Липовецкий. – Екатеринбург: Изд-во Екатеринбург. гос. ун-та, 1997.
20. Мережинская А.Ю. Парадигма переходной культурной эпохи (Русская проза 80 – 90-х гг. XX в.) / А.Ю. Мережинская. – Киев, 2001.
21. Михайлов А.И. Пути развития новокрестьянской поэзии / А.И. Михайлов. – Л., 1990.
22. Мусатов В.В. История русской литературы XX в. (советский период) / В.В. Мусатов. – М., 2001.
23. Нефагина Г.Л. Русская проза конца XX века / Г.Л. Нефагина. – М., 2005.
24. Нефагина Г.Л. Современная драматургия (вторая половина 80-х – 90-е годы) / Г.Л. Нефагина, С.Я. Гончарова-Грабовская. – Минск, 1994.
25. Павловский А.И. Советская философская поэзия: Очерки о Н. Заболоцком, Л. Мартынове, А. Твардовском / А.И. Павловский. – Л., 1984.
26. Писатели русского зарубежья: (1918 – 1940): Справочник. – М., 1993.

27. Петров С.М. Русский советский исторический роман / С.М. Петров. – М., 1980.

28. Савицкий С. Андеграунд. / С. Савицкий. – М., 2002.

29. Скоропанова И.С. Поэзия в годы гласности / И.С. Скоропанова. – Минск, 1993.

30. Скоропанова И.С. Русская постмодернистская литература: Уч. пособие / И.С. Скоропанова. – М., 2004.

31. Скороспелова Е.Б. Русская советская проза 20 – 30-х годов: судьбы романа / Е.Б. Скороспелова. – М., 1985.

32. Соколов А.Г. Судьба русской литературной эмиграции 1920-х годов / А.Г. Соколов. – М., 1991.

33. С разных точек зрения: социалистический реализм сегодня: Сб. – М., 1990.

34. Струве Г.П. Русская литература в изгнании / Г.П. Струве. – М., 1996.

35. Шевченко Л. Русская проза трех последних десятилетий / Л. Шевченко. – Kielce, 2002.

36. Чалмаев В. На войне остаться человеком: Фронтовые страницы русской прозы 1960 – 1990 гг. / В. Чалмаев. – М., 1998.

37. Щедрина Н. Русская историческая проза последней трети XX века: Учеб. пособ. / Н. Щедрина. – Уфа, 1987.

38. Эпштейн М. После будущего. Парадоксы постмодернизма в современной русской культуре / М. Эпштейн. – М., 1996.

39. Юдин В. Современный русский исторический роман. Учеб. пособ. / В. Юдин. – Калинин, 1990.

Додаткова література

1. Русская литература XX век: направления и течения. Вып. 2. Урал. госпединст., 1995.

2. Русская литература в зарубежных исследованиях (Розанов, Хлебников, Ахматова, Бахтин): Сб. обзоров. – М., 1990.

3. Русская литература в оценках, суждениях, спорах: Хрестоматия критических статей. – М., 1999.

4. Поэзия второй половины XX века: Хрестоматия-практикум / Сост. Т.Л. Рыбальченко. – Томск, 2004.

5. Хрестоматия по современной русской драматургии (20 начала 21 века) / Сост. С.Я. Гончарова-Грабовская. – Минск.: БГУ, 2003.

6. Аннинский Л. Барды / Л. Аннинский. – М., 1999.

7. Берг М. Веревоочная лестница / М. Берг. – СПб.: Алетейя, 2005.

8. Глэд Джон. Беседы в изгнании. Русское литературное зарубежье / Глэд Джон. – М., 1991.

9. Голубков М.М. Русская литература XX в. После раскола. М.М. Голубков. – М., 2001.

10. Гончарова-Грабовская С.Я. Поэтика современной русской драмы. – Минск, 2003.

11. Кожин В.В. Статьи о современной литературе / В.В. Кожин. – М., 1990.
12. Курицын В. Русский литературный постмодернизм / В. Курицын. – М., 2001.
13. Минокин М.В. Современная советская проза о колхозной деревне. – М.: Просвещение, 1977.
14. Цветов Г.А. Тема деревни в современной советской прозе. – Л.: Знание, 1985.
15. Хватков А.И. На родной земле, в родной литературе. – М.: Современник, 1980.
16. Партэ К. Русская деревенская проза: светлое прошлое. – Томск: Изд-во Томского ун-та, 2004.

Сайти літератури

- Сайт літератури про війну http://vov155.blogspot.com/p/blog-page_22.html
- Военная проза фронтового поколения http://www.clskuntsevo.ru/center_reading/rossiya_literatura_voen_proza.php

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

5. Засоби діагностики успішності навчання:

- усні відповіді на семінарських заняттях;
- поточні контрольні роботи (тестування);
- письмові форми самостійної роботи (складання конспекту, таблиці, тез наукової доповіді);
- підсумкова письмова контрольна робота.